

מבעל דף היומי בעיון

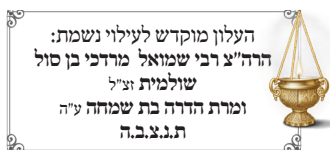
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מוכבדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום ראשון י"ד חשוון-שבת כ' חשוון תשפ"ו

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת בכורות ל"ז-מ"א

בס"ד שבוע פרשת וירא

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף ל"ז ע"א

השוחרט את הבכור ונודע שלא הראהו מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים, ומה שלא אכלו הבשר יקבר.

[יורה דעה סימן ש"י] בכור שהיה לו מום קבוע וגלוי ושחטוהו קודם שהראהו לחכם או לשלשה בני הכנסת, אפילו הראהו לחכם אחר כך וראה את המום אינו מועיל ואסור בהנאה וטעון קבורה הבשר עם עורו, ואין חילוק בין שעשה במזיד בין בשוגג בין שחטוהו הבעלים או הכהן או ע"י אחר, הואיל ונשחט קודם ראיית החכם או שלשה בני הכנסת אסורוהו חכמים בהנאה. ואמו בגמרא שטעם הגזירה משום שיש מומים המשתנים אחר מיתה שנראים כמום ובחיים אינם מום באמת לכן גזרו על כל המומין, והוא כדעת רבי מאיר לעיל [כ"ה ע"א]. אמנם דעת התוספות [שם ד"ה רבי מאיר] דהלכה כרבי יהודה, וכן דעת ר"ש חפני בטור, מ"מ רוב הראשונים, הלא המה הבה"ג והרמב"ם והרמב"ן והרא"ש והטור פסקו כר"מ, וכ"כ השולחן ערוך.

לפיכך השוחרט הבכור שלא ע"פ מומחה ומכרו וקבל דמים, אפילו אכלו הלוקח מחזיר לו המוכר הדמים, ואף על גב דזהו רק איסור דרבנן, ואיסור דרבנן כשאכל אינו מחזיר הדמים אף כשאכלו והעור טעון קבורה, ואם עשו מנעלים מהעור או דבר אחד קוברים אותם, וכן כשעדיין לא אכלו הבשר טעון קבורה ויחזיר לבעלים שהם יקברוהו, דעליהו דידהו רמי המצוה [ט"ז סק"ג] אא"כ הוא חשוד שימכור עוד פעם אחר שיקברנו. ובעלים של בכור הוא הכהן, ופשוט הוא דאם מכר במזיד אין להחזיר לו דוודאי ימכרנו עוד פעם כמו שעשה בראשונה והכלים שבשלו בו צריכין הכשר.

מי שאינו מומחה וראה את הבכור והתיר לשוחרטו ונשחט על פיו יקבר וישלם מביתו [לעיל כ"ה ע"א] וכמה משלם איתא בגמרא שם דמשלם רביע לדקה ומחצה לגסה ופירש רש"י [ד"ה כשהוא] דהוה ממון המוטל בספק דשמא לא הוה מום גמור ולעולם לא היה נופל בו מום ולא הפסידו כלל, או שמא היה מום גמור והפסידו כולו לכך משלם מחצה ולא ממשום דממון המוטל בספק חולקין אלא כך תקנו חכמים בבכור [תוד"ה רביע] ובדקה מחצה מגסה לפי שאין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל והיתה טיפולה מרובה והצילו לכהן מטורח גדול ודי במחצה מגסה [רש"י ד"ה משום], ולפ"ז בחוץ לארץ גם בדקה צריך לשלם חצי דמיו.

כתב הפתחי תשובה בשם ברית אברהם דיחיד מומחה שראה בכור שלו, אף שיתבאר דאין רואה של עצמו משום חשדא, מ"מ כיון דאינו אלא משום חשדא אין אוסרין בדיעבד, ואין בזה שום נפקא מינה לדין, דהא האידנא ליכא מומחה ואם הותר ע"פ אחד הוי כלא הותר כלל, ואם הותר ע"פ ג' והוא היה אחד מהג' פשיטא שמותר.

כן השוחרט את הפרה ומכרה, ונודע שהיא טרפה מה שאכלו אכלו, ומה שלא אכלו הם יחזירו לו את הבשר, והוא יחזיר להם את הדמים.

המוכר דבר מאכל לחבירו ואחר כך נודע שהוא דבר האסור, אם המקח קיים, בין שהוא איסור דאורייתא בין שהוא דרבנן, אפילו הוא רק מפני חומרת הפוסקים המקח בטל ומחזיר לו הדמים, דאין לך מום גדול מזה, ואם הלוקח כבר אכלו, אם הוא איסור דאורייתא מחזיר לו הדמים ומה שאכל אכל, והטעם מפני שקנסו למוכר שמכר דבר האסור [רש"י בסוגיא], ולטעם זה אינו אלא כשהמוכר היה כמו מזיד בדבר, שהיה יכול לידע האיסור,

כולל ומכון ראש פינה:

אבל אם היה שוגג גמור, כגון שמכר בשר ואחר כך נמצא באיזה אבר טרפות, ומדינא א"צ לבדוק אחר כל הטרפות רק בריאה, א"צ להחזיר לו הדמים כשאכלו. אבל י"א טעם אחר, מפני שאיסור דאורייתא כשאכלו ישראל לא שייך הנאה כלל, ואדרבא צער גדול הוא לו, ולטעם זה בכל ענין צריך המוכר להחזיר לו הדמים. ויש גם נ"מ להיפך, אם עירבו הלוקח בששים בדבר שהאיסור אינו ניכר ונהפך להיות כהיתר, לטעם השני א"צ להחזיר הדמים ולטעם הראשון צריך.

וכל זה באיסור תורה, אבל אם היה איסור דרבנן ואכלו אין המוכר מחזיר לו כלום, ואף על גב דכיון שנתגלה שהיה איסור הרי אינו שוה המקח ולמה לא יחזיר את המותר על שויו, מ"מ כיון שאכלו ולא ידע שהוא איסור נחשב לו ללוקח כהיתר, שהרי הוא לא עשה עבירה, ושוה דמיו שנתן. וכתב רבינו החתם סופר דהוא דוקא כשכבר שילם הדמים, אבל כשעדיין לא שילם לא ישלם רק כשווי טריפה. וכל זה הוא באיסורי אכילה, אבל באיסורי הנאה, אפילו הם מדרבנן מחזיר את הדמים אף כשאכלו דאין בהן דין מכירה כלל והרי לא הפסידו כלום, דהא אסורים בהנאה. וכן הדין כל מי שמוכר דבר שאיסור אכילתו הוא מן התורה ואם מכר מבהמה שלא נבדקה הריאה כראוי הוי כאיסור דרבנן שהבדיקה היא מדרבנן

מכרוהו לעובד כוכבים או הטילוהו לכלבים ישלמו דמי טרפה.

ואם מכרו הלוקחים לעכו"ם או האכילום לכלבים יחשבו עם הטבח כמה מגיע לו בעד דמי טריפה והמותר יחזיר להם הטבח, ואם לא שלמו מעות עדיין ורוצים לעכב הבשר כדי למכור לעכו"ם ישלמו כבעד טרפה.

פרק שישי

על אלו מומין שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן החסחוס, אבל לא העור.

והנה בשולחן ערוך לא הביא כמעט הלכות מומים, ולא כתב אלא דהאידינא דליכא מומחין, אינו נשחט ע"פ שלשה בני הכנסת אלא במומין מובהקים, כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהן. וצרימת האזן הוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן. וכיצד צרימת האזן, שנפגמה בחסרון מן התנוך, ולא העור שבשפת האזן, בין שנפגמה בידי אדם בין שנפגמה בידי שמים. וברמ"א הוסיף, נחתך הזנב למעלה מן החוליא, הוי מום. וכתב עוד הרמ"א, עוד מנה בעל הטור כמה מומין ששוחטין עליהן בזמן הזה, והרב שחבר ספר הזה נמשך אחר דברי הרמב"ם; ולי נראה דהסומך על דברי הטור הבנויין על דעת הרא"ש לא הפסיד. ע"כ.

ונביא את דברי הטור בזה [יורה דעה סימן ש"ט], בכור בזמן הזה אין לו היתר אלא ע"י מום, ואפילו אם ירצו הבעלים או הכהן לכונסו לכיפה עד שימות מעצמו אין רשאים, אלא צריך הכהן לגדלו עד שיפול בו מום ואפילו כשיפול בו מום בגלוי וניכר לכל, כגון שנקטעה ידו או רגלו וכיוצא בו אינו רשאי לשוחטו אלא ע"פ מומחה שיורה לו שהוא מום הראוי ליטחט עליו, ואם אין חכם מומחה נותר ע"י ג' בני כנסת, פירוש החכמים קצת ואינן בקיאים כ"כ.

וכתב ה"ר יונה, האידינא דליכא מומחין אינו נשחט על ידי בני הכנסת אלא במומים מובהקים כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהם, אבל דוקין שבעין וחורור ומים הקבועין וכיוצא בו לא.

מה שכתב בשם רבינו יונה, כן כתב הרא"ש בשמו, והטעם דליכא האידינא מומחין היינו משום דמומחה דאמרינן לאו דידע הלכות מומין בלחוד אלא דבקי גם בראיית העין לבדקם ולבקר בהם ולהכירם היטב, ויש עוד טעם אחר דמומחה היינו שנטל רשות מנשיא שבארץ ישראל להתיר בכורות במומן, והאידינא ליכא נשיא בארץ ישראל.

וצרימת האזן נראה שהוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן. וכיצד צרימת האזן, שנפגמה בחסרון עד שתחגור בה הצפורן מן הסחוס, פירוש התנוך, ולא מן העור שבשפת האזן בין שנפגמה בידי אדם בין שנפגמה בידי שמים, או שנסדקה סדק הניכר אף על פי שאינו חסר כלום וכן אם ניקב מלא כרשינא או שיבש כדי שתהא נפרך בציפורן.

וכתב עליו הבית יוסף, ופסק רבינו יוסי בן משולם, ולא ידעתי למה דהא יחידאה הוא. והרמב"ם [הלכות ביאת המקדש פרק ז' הלכה ג'] כתב, מי שנסדק סחוס אזנו בכל שהוא אף על פי שלא חסר, מי שניקב סחוס אזנו ככרשינה בין נקב עגול בין נקב ארוך אם מצטרף לכרשינה ה"ז מום, מי שיבשה אזנו כדי שתנקב ולא תוציא דם וכו'. והוא דלא כרבי יוסי בן משולם.

אזן הגדי שהיא כפולה ונראה כשתים, אם אינו אלא עצם אחד, כגון שאין לו אלא תנוך אחד אלא שנכפל תנוך העליון ונתחבר למטה ונראית כשתים הוי מום, ואם אינו עצם אחד אלא התנוכים נבדלים למטה אינו מום.

אבל הרמב"ם כתב [שם], מי שהיתה אזנו כפולה לשתים, אפילו הגדי שדרך אזניו להיות נוטות וכפולות, ובלבד שיהיו לו ב' סחוסין, אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר. וכתב הב"י דנראה

ניטל רוב לשונו הוי מום אפילו לא ניטל הרוב של כל הלשון, אלא הרוב מהמקום שאינו דבוק למלקחים. נפגם העצם שבפיו שהשינים קבועים בו הוי מום.

יש לו ג' ידים או שאין לו אלא אחד, או שאחת מפרסות ידיו או רגליו עגולות כשל חמור, אפילו הן סדוקות, או שנשמט הירך ממקום חבורו ואפילו לא איעכול ניביה, או שאחד מירכותיו קבוע במקום הכסל והשנייה למעלה ממנה, או שירך אחד גדול מחבירו, או שנשבר עצם היד או הרגל אפילו אינו חסר כלום, ואפילו השבר קטן שאינו ניכר בו שנשבר אלא כשהוא מהלך, או שנפגם עצם ידו או רגלו, בכל אחת מאלו הוי מום.

פרסות ידיו צרות שאינן רחבות כדרכן, אם מחמת הבשר צר והעצם מרחיב ויוצא לחוץ הוי מום, ואם הבשר והעצם שוין ששניהן צרין מכדרכן אינו מום. נטלו הטלפים עם הבשר שבהם הוי מום.

אין לו ביצים או שאין לו אלא אחת הוי מום אפילו יש לו שני כיסים, וכן אם אין לו אלא כיס אחד הוי מום אף על פי שיש לו שני ביצים. ואם יש לו שני כיסים ואין לו אלא ביצה אחת שוחטו מיד בחזקת שאין לו אלא ביצה אחת, וא"צ למשמש בו לראות אם יש לו עוד אחרת, ואפילו אם לאחר שחיטה נמצאת לו דבוקה בכסלים הוי מום כיון שאינו במקומו. והרמב"ם כתב אם לא משמשו תחילה ואח"כ נמצאו בכסלים יקבר, והרמב"ן ז"ל כתב כסברא ראשונה, ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל. ביצה אחת גדולה מחבירתה אינו מום.

נחלק הזנב לשנים עד העצם הוי מום, וכן אם יש בו בשר נוסף כגודל בין חוליא לחוליא. זנב העגל שהוא קצר ואינו מגיע לפרק העליון שמחבר הארכובה לשוק הוי מום.

זנב הגדי שהוא עגול כשל חזיר הוי מום, ואפילו אם הוא עב כדרכו. והרמב"ם כתב [פ"ב מהלכות איסורי מזבח], זנב הגדי שהיה רך ומדולדל דומה לשל חזיר. וכתב הראב"ד, דומה שהיה גורס דרכיכא וקטינא, ולא היא אלא דכריכא וקטינא פירוש עגולה ודקה, וזנב הגדי אף על פי שהיא קצרה הרי היא רחבה וגסה. ע"כ. ואם הזנב קצר ואין לו אלא חוליא אחת הוי מום, יש לו שנים אינו מום. ובטלה יש לו שנים מום שלש אינו מום.

שהיה מפרש בזמן שהוא עצם אחד היינו לומר שהאוזן הנוסף הוא עצם אחד בפני עצמו, ובזמן שאינו עצם אחד היינו לומר שהאוזן הנוסף אינו עצם בפני עצמו, ואף על פי שבפירוש המשנה [פ"ו מ"ט] לא פירש כן, י"ל שחזר בו בחיבור כמו שמצינו שעשה כן בכמה מקומות, וצריך לומר שהוא ז"ל גורס בברייתא בגמרא אזניו כפולות בחסחסות אחד אינו מום, בשתי חסחסיות הרי זה מום.

אזנו אחת גדולה מחבירתה עד שניכר למראית העין שהיא גדולה מחבירתה הוי מום, אבל אם אינו ניכר עד שימדדו אותו בידים אינו מום.

והוא כמו שאמרו במשנה, אזנו אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא במדה. והרמב"ם [פ"ב מהלכות איסורי מזבח ה"ב] פסק, אם היתה אוזן אחת גדולה ואחת קטנה, אפילו קטנה עד כפול כשר. וטעמו משום דאמרינן בגמרא, ורבנן עד כמה, תניא אחרים אומרים אפילו אינה לשניה אלא כפול כשרה, ומשמע ליה דאזנו אחת גדולה ואחת קטנה קאי, ופסק כרבנן דרבים נינהו. והטור סובר דהא דאמרינן ורבנן עד כמה וכו' לא קאי אאזנו אחת גדולה ואחת קטנה אלא אהא דקתני התם רבי יהודה אומר אחת מביציו גדולה כשתים בחבירתה ולא הודו לו חכמים, וכן פירשו רש"י והרא"ש [סימן ו'].

מושב עינו עגול כשל אדם הוי מום, שדרך הבהמה להיות משוך. עינו אחת גדולה כשל עגל והשנייה קטנה כשל אווז הוי מום, אבל אם שתיהן גדולות או קטנות אינו מום, ושאר מומי העין אינו מובהקין להתירו על ידן האידנא על כן אין רצוני להאריך בהן.

רחל שיש לה קרנים או עז שאין לה קרנים אינו מום. היה לעז קרנים ונחתכו עם הבשר שבהם, אם נעקרו בכח עד שנשאר במקומן כעין גומא הוי מום, נחתכו בשוה ולא נשאר במקומן גומא אינו מום [והוא בסוגיא לקמן מ"ד ע"א].

פיו דומה לשל חזיר כזה ששפתו העליונה עודפת על התחתונה, או שתחתונה עודפת על העליונה הוי מום, ואפילו אם אינו חד כשל חזיר הוי מום. ודוקא שיש באותו עודף עצם, אבל אם אינו אלא בשר נוסף אינו מום.

פיו בלום, פירוש סתום, שאינו יכול לפותחו, אם מחמת העצם, שהשפתים נפתחים יפה אלא שעצמות הלחיים נדבקים זה בזה, הוי מום, אבל אם אין השפתים נפתחים אלא כמו הלחיים, אף על פי ששניהם אין נפתחין כדרכן אינו מום.

שהם ניכרים לעין, אף על גב דלא משמע להו לאינשי דהוי מום שוחטין על ידיהם ע"פ שלשה בני הכנסת שהם יודעים שהוא מום.

והנה באמת מנינו הרבה מומים בבכור, והם ס"ז מומין, אמנם כבר נתבאר דאינו נוגע לנו למעשה רק אלו הנחשבים מומים מובהקים הגלויים לכל, ומי לנו גדול מרב שהלך לדור י"ח חודש בין רועי בהמה [סנהדרין ה' ע"א] כדי ללמוד להבחין בין מום עובר למום קבוע וכו', ולכן לא נתן לו רבי רשות להתיר בכורות בחו"ל, שמא יתיר ברוב בקיאותו, ואנשים אחרים שאינם בקיאים ידמו לדבר אחר ויתירו שלא כדין. ומכל מקום הוא דבר קשה, שהרא"ש והטור מנו כל כך הרבה מומין מובהקים והרמב"ם לא מנה רק את הנ"ל.

ובאמת כתב ערוך השלחן דהנה הרמב"ם לא חשיב במומין מובהקין רק ג' הנ"ל, ולא דווקא הוא, שהרי כתב כגון שנסמית עינו וכו', ולכן רבינו הב"י בש"ע כתב דצרימת האוזן הוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן וכו', וכן בכל המומין אין חילוק בזה. ואף שכתב הרמ"א שהשו"ע אזיל כהרמב"ם ולכן לא מנה רק הנ"ל, כתב ערוך השלחן דבאמת גם מהרמב"ם אין ראיה על כל המומין שהרי כתב כגון וכו', אלא בוודאי כוונתו לא על כל המומין שחשב הטור שאין מתירים אותם לדעת הרמב"ם, וגם הלשון שכתב הרמ"א ולי נראה דהסומך על דברי הטור הבנויין על דעת הרא"ש לא הפסיד, דמשמע הוא שאינו לכתחילה, באמת גם הלבוש מנה הרבה מהמומין הנ"ל, משמע שאפשר לסמוך על זה לכתחילה.

והנה צריך לברר אם באמת כל המומין הנ"ל הם ברורים שהם מובהקים כדי שנוכל באמת לסמוך להתיר עליהם בזמן הזה.

והנה הבאנו לעיל מהשו"ע דצרימת האוזן הוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן וכיצד צרימת האוזן שנפגמה בחסרון מן התנוך ולא העור שבשפת האוזן בין שנפגמה בידי אדם בין שנפגמה בידי שמים. עכ"ל. ומהו הסחוס, זהו התנוך [ל"ז ע"א תוד"ה מן החסוס]. ובפסקים של תרומת הדשן [סי' רמ"ד] ביאר בזה וז"ל, נראה דסחוס הוא קשה במשמוש היד ויש לו גובה קצת מבפנים בתוך האוזן, ובאוזן האדם נמי ניכר כך, דכל בשר שהוא קצת קשה וקצת רך זהו נקרא סחוס. עכ"ל. אבל כל שלמטה מזה שאינו בגובה והוא רך לגמרי אינו מום. והרמ"א הוסיף עוד מום נחתך הזנב למעלה מן החוליא, וגם זה מתרומת הדשן שם, וראיה מזנבות הטלאים שקשרו התינוקות במשנה לעיל

יבלת שיש בה עצם בכל מקום שתהיה, בין בעין בין בכל מקום הוי מום, ושאיין בה עצם בכל הגוף אינו מום, ואפילו יש בה שער. ובעין אם יש בה שער הוי מום אין בה שער אינו מום. כל זה הוא מן הרא"ש [סימן ו'] דהוי מסקנא דגמרא שם ולא חילק בין שחור ללבן. ותמה הב"י, דהא בגמרא מפליג ביניהו, ולפי זה בשחור בין אית בה שער בין לית בה שער הוי מומא ובלבן בין אית בה שער בין לית בה שער לא הוי מום לישחט עליו. והרמב"ם כתב [פ"ב מאיסורי מזבח ה"ב] גבי מומים, אם יש בלובן עינה יבלת שיש בה שער, משמע מדבריו דבשחור אפילו יש בה שער אינו מום, ונראה שהיה גורם כגירסת רש"י והיה מפרש אלא אידי ואידי בלבן וכו', מתניתין דקתני את שיבלת בעינו הוי מום, ואידך דקתני דאין שוחטים על יבלת תרווייהו בלבן, ומתניתין דקתני הרי זה מום באית בה שער, ואידך דקתני אינו מום בדלית בה שער, אבל בשחור אפילו אית בה שער אינו מום. ומכל מקום פירוש הרא"ש קשה, דלכל הפירושים והגירסאות מחלק התלמוד בין שחור ללבן. וכתב הב"י דהרא"ש דלא מפליג ביניהו אפשר שלא היה גורם אידי ואידי בלבן, אלא כך היה גורם, והא אין מומין בלבן אלא לא קשיא הא דאית בה שער וכו', כלומר דהשתא הדר ביה ממאי דמפליג בין שחור ללבן ולא מפליג אלא בין אית בה שער ללית בה, דבין שחור בין לבן אי אית בה שער הוה מום ואי לא לא, וההיא דאין מומין בלבן בדלית בה שער היא, עיי"ש, וסיים בצ"ע.

וסיים הטור על כל הנ"ל, כל אלו המומין מובהקין הן להתיר ע"י אפילו בזמן הזה.

וכתב הבית יוסף, ומשמע לי ממתניתין ומדברי הרמב"ם [הלכות בכורות פ"ג ה"ב] שכתב, אם אין שם מומחה והיה המום מן המומין הגלויים המובהקים, כגון שנסמית עינו וכו', דדוקא כגון נסמית עינו נקטעה ידו נשברה רגלו הוא דשרינן על ידיהם שהם גלויים ומובהקים טובא, א"נ נפגמה אזנו דהוי גלוי ומובהק טובא כדכתב ה"ר יונה, וכן כל מובהק טובא כיוצא באלו וגלוי, אבל אוזן סדוקה או כפולה או עין אחת גדולה ואחת קטנה או מושב עינו עגול כשל אדם לא הוה מום מובהק כולי האי, דלא משתמע להו לאינשי דהו מומין, ומדברי רבינו נראה שהם מומין מובהקין כיון שהם נראים לעין, ואפשר שלמד כן מדברי הרא"ש שכתב שאין אנו בקיאים במומין הללו ולא עבדינן בהו עובדא אלא במומין הניכרים, כגון שנסתמא עינו ושנקטעה רגלו וכיוצא בהן אבל לא בדוקין שבעין וחורוד ומים הקבועים וכיוצא בהם. עכ"ל. ומשמע לרבינו דדוקא בכגון הני שאינם ניכרים הוא דקאמר דאין שוחטין האידנא על ידיהם, אבל כל מומין

[ל"ה ע"א]. ובזנב יש חוליות כמו פרקים וניכר לכל, ואם נפגם או נחתך בין הפרקים הדרא בריא ולא הוי מום, ולכן הצריך למעלה מן החוליא, והיינו שיפגע בהעצם, דכל למטה מזה לא הוי מום.

וכתב ערוך השלחן, ודע שיש לי מקום עיון, בזה דהנה לשון המשנה הוא מן העצם אבל לא מן הפרק, וכן הוא לשון הרמב"ם [פ"ב ה"ד מאיסורי מזבח] ופירש רש"י [ל"ט ע"ב ד"ה מן הפרק] דאם נפגם בין הפרקים מעלה ארוכה אם לא נחתך כל הזנב אלא נפגם מעט. עכ"ל. מבואר להדיא דלאו דווקא בין פרק התחתון, אלא אפילו בין הפרקים העליונים לא הוה מום בלא פגימה בעצם, ולפ"ז התרומת הדשן שלמד נחתך מנפגם ג"כ הדין כן, א"כ למה כתב הוא ורבינו הרמ"א למעלה מן החוליא דמשמע אפילו בין הפרקים שהם למעלה מחוליא הראשונה. ובתרומת הדשן יותר מבואר וז"ל, דכ"ש אם נפסק לגמרי מן מקום שמתחילין החוליות ולמעלה דהוי מום, דמבואר להדיא דכל למעלה הוי מום, וצע"ג. וכתב דלמעשה אין להקל בזה, רק אם פגע החתך בעצם ממש ואף שיש סברא לומר דנחתך גרע טפי מ"מ מנא לן להקל בזה.

וכן לענין אוזן שיבשה עד שתהא נפרכת בצפורן דכתב הטור דהוא מום מובהק, הבאנו דהרמב"ם סובר דיבש לא הוי מום, וא"כ למעשה אין לסמוך על מום זה.

אוזן הגדי שהיא כפולה ונראה כשתים, שכתבנו בשם הטור שאם אין לו אלא עצם אחד, כגון שאין לו אלא תנוך אחד אלא שנכפל תנוך העליון ונתחבר למטה ונראית כשתים הוי מום, ואם אינו עצם אחד אלא התנוכים נבדלים למטה אינו מום, וזהו לפירוש רש"י, אבל להרמב"ם הוא להיפך, דשני תנוכים הוי מום ובאחד לא הוי מום, ולפ"ז מפני פלוגתא דרבוותא בטל מום זה ואין להתיר עליו, דספק תורה הוא, ואפילו בספק בכור צ"ע אם לסמוך על מום זה.

עוד כתב הטור אזנו אחת גדולה משל חבירתה עד שניכר למראית העין שהיא גדולה מחבירתה הוי מום אבל אם אינו ניכר עד שימדדו אותו בידים לא הוי מום, והרמב"ם חולק גם בזה ס"ל דאפילו אחת גדולה הרבה ואחת קטנה עד כפול כשירה למזבח ואינו מום, ולפ"ז גם מום זה בטל.

נחלק הזנב לשנים עד העצם והיינו עד תוך העצם הוי מום, וכן אם יש בו בשר נוסף כאגודל בין חוליא לחוליא כלומר דחוליא לחוליא סמוכים זל"ז וכשיש הפסק ביניהם

כאגודל הוי מום. וזנב העגל שהוא קצר ואינו מגיע לפרק העליון שמחבר הארכובה לשוק הוי מום, והוא הפרק האמצעי וקראו עליון לגבי התחתון, והרמב"ם לא מנה זה במומין, דמפרש בגמרא שאמרו [מ"א ע"א] תנא קפץ העליון וכו', הכי פירושו, דאפילו בכח"ג אינו מום, ולפ"ז אי אפשר לסמוך על מום זה.

ויבלת, אם יש בה עצם בכל מקום שתהיה בין בעין בין בשאר הגוף הוי מום ואם אין בה עצם בכל הגוף אינו מום, עכ"ל הטור, ובגמרא מחלק בין שחור ללבן, לרש"י בשחור גם בלא שיער הוי מום, וכן מבואר מרמב"ם, אבל התוספות פירשו להיפך דבלבן הוי מום בלא שיער, ותמחו המפרשים למה לא הזכיר הטור מזה, וכתב ערוך השלחן ליישב בפשיטות דכיון שמחולקים בזה ממילא דלהלכה צריך שיער בשניהם, ולכן בכוונה השמיט זה.

דף ל"ט ע"ב

תנא אצבע שאמרו אחד מארבעה בטפח של כל האדם. למאי הלכתא וכו'.

והוא תימה גדולה, והלא ההלכות שמוזכר בהם שיעור אצבע הן רבות, ומה שאל למאי הלכתא, ותינח שלפעמים שואל למאי הלכתא ומביא מקומות רבים שלגביהם יש נפקא מינה, אך כאן לא מצא כל אמורא רק מקום אחד שלגביו יש נפקא מינה בזה, והלכות חיבור מקוואות שהוא שיעור שפופרת הנוד שהיא הלכה מצויה ביותר לא הזכיר אף אחד, וכן מצינו עוד הלכות מרובות לענין טומאה, בהלכות כירה, חצר הכירה, בזמן שהיא גבוהה שלש אצבעות מטמאה במגע וכו' היתה מופרשת מן הכירה, בזמן שהיא גבוהה שלש אצבעות מטמאה במגע ובאזיר [כלים פ"ז מ"ג ד' וה], בהלכות חיבור לכלי [כלים פ"ט מ"א] נימי הקשר, הנוגע בצרכו, טמא. וכמה הוא צרכו, רבי יהודה אומר, שלש אצבעות וכו', ולקמן [פכ"ט מ"א]. נומי הסדין והסודרין והטרטין והפליון של ראש, שש אצבעות וכו' של אפקרסין עשר נימי סגוס והרדיד והחלוק והטלית, שלש אצבעות וכו', ולקמן [מ"ד] חוט מאזנים של זהבים ושל שוקלי ארגמן טוב, שלש אצבעות. יד הקרדס מאחריו, שלש אצבעות. וזה רק בהלכות כלים, ויש כהנה וכהנה בהלכות אהלות, וזה דבר הנוגע ממש למעשה אף בזמן הזה, ורק הבאנו חלק מן ההלכות כדי להדגיש את התמיהה. וקשה מאוד ליישב ולומר שנחלקו על איזו הלכה נאמר באמת דבר זה, כי מה הנפקא מינה בדבר, שלכאורה הוא שיעור אחד בכל המקומות, וצ"ע.

ואצבע זו שבא לידינו, אף שאין כאן מקומה, מכל מקום פטור בלא כלום אי אפשר, ונזכיר את עיקרי הדברים הנדונים בענין זה בכמה מקומות.

דף מ"א ע"א

זקן וחולה ומזוהם, ושנעבדה בו עבירה.

אמנם לענין פסולי כהנים כתב הרמב"ם ז"ל [הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה י"ב], ועוד יש שם שלשה מומין אחרים, ואלו הן, הזקן שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד, החולה כשהוא רועד מפני חוליו וכשלון כחו, אבל הטריפה כשר באדם ופסול בבהמה, וכן יוצא דופן כשר באדם ופסול בבהמה. [הלכה י"ג] המזוהם וכהן שהוא מזוהם בזיעתו רוחץ ושף כל גופו בבושם ועובר, היה ריח פיו רע נותן בפיו פלפל או זנגביל וכיוצא בהן ועובר, ואם עבד בזיהום זיעתו או בזיהום פיו הרי חילל עבודתו כשאר אלו הבעלי מומין כולם. ע"כ. והוא חידוש, דלכאורה פסולי מומין הם פסולים בעצם, ואם כן איך יועיל ליתן בושם וכו', ואם לא נתן מדוע יפסל, וצ"ע. וצריך לומר דהואיל ואפשר ליתן בושם הרי הוא כמום עובר, וכתב הרמב"ם [הלכות ביאת המקדש פ"ו ה"ב], וכן בעל מום עובר שעבד פסל ולוקה שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב מפני השמועה למדו שזו אוזהרה לבעל מום עובר, ואין בעלי מומין שעבדו במיתה אלא במלקות בלבד.

ורבינו הגר"ז הקשה מדוע אינם מומין לשחוט עליהם, דאם הם פוסלים באדם הוו להו מומין גמורים כנ"ל, שהרי פוסלים עבודה, וכאן קשה טפי מה שהקשינו, דהיה מקום לומר שיש דין מום מיוחד לענין עבודה, שיש דין מיוחד בעובד שצריך להיות ראוי לעבודה, מה שאין כן בבהמה שאינה עובדת, ולגבי הקרבה על המזבח קילא, אך לא מצאנו במשנה לקמן [מ"ג ע"א], מומין אלו, בין קבועין בין עוברים פוסלין באדם. ויתר עליהן הכילון והלפתן והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת וכו', ולא מנה את הנ"ל, ולומר שאינם נחשבים למום ממש, קשה לומר, דהרמב"ם כתב להדיא שפוסלים עבודה כשאר אלו הבעלי מומין כולם. וצ"ע.

דף מ"א ע"ב

דכל יתיר כנטול דמי.

כבר נתבאר במקומו במסכת חולין שיש בזה כמה דעות ראשונים, דלרש"י היינו שהוא כאילו ניטלה רגלו והיו כשמוטת ירך בבהמה, ולפי זה בשני טחולים כשירה שהרי אם ניטל הטחול כשירה. ולרמב"ם היינו שהוא כאילו ניטל עם מקומו, ולפי זה בשני טחולים טריפה, דהוי כניקב במקום עוביו, עי"ש.

אין כל האצבעות שוות ברחבן, אמנם בדרך כלל אצבע הכונה לאגודל, שרוחב האגודל הוא אחד מארבעה בטפח, ושאר האצבעות, רוחב האצבע הקטנה אחד מששה בטפח, רוחב האצבע השניה אחד מחמשה בטפח.

רק במקום אחד מצינו שאין משערים מדת האצבע אלא ברוחב האצבע השניה, הסמוכה לאגודל, לענין עירוב מקואות, שאם יש חלל כשתי אצבעות ביניהם הם מתחברים, ומשערים באצבע בינונית ולא מארבעה בטפח, ויש בזה מחלוקת ראשונים אם הכוונה ששתי האצבעות משערים באצבע הסמוכה לאגודל, או שמשערים בשתי האצבעות הראשונות של פס היד, היינו האצבע והאמה.

במסכת מנחות [מ"א ע"ב תוד"ה ארבעה] נסתפקו התוספות היכן מודדים את מידת האצבע בגודל, האם במקומו הרחב או בראש הגודל. ולהלכה כתבו רוב הפוסקים ששיעורו כמקום הרחב.

דף מ' ע"א

אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית דרומית.

באמת דבר זה צריך עיון, דמה היכר היה להם בזה, הלא בקל יכול אדם לטעות וליטול את המידה שאינה נכונה, כי אין הדבר ניכר מי הגדולה ומי הקטנה אם לא יהיו אלו זו ליד זו שאז יוכל לראות מי הגדולה ומי הקטנה, ובפשטות לא היו זו ליד זו אלא מרוחקות והמקום היה היכר, וצ"ע.

שלא יבואו לידי מעילה.

תוספות במנחות [צ"ח ע"א ד"ה שלא יבואו] כתבו שאינה מעילה ממש, דהא קיימא לן שהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה נתחלל, אלא כאן הוא לשון מושאל, שלא יבואו ליהנות ממון הקדש. אמנם יש סוברים שדעת הרמב"ם דכאן הוא חשש מעילה דאורייתא, ובאחרונים האריכו למעניתם לנסות לבאר דעת הרמב"ם בזה, ויתבאר אי"ה במסכת תמורה [כ"ו ע"ב].